

Hajdimo v Rezijo!

Spisal I. Trinko.

Turistika je danes na dnevnem redu. Romanje po zakotnih dolinah, pohajkovanje po hribih, plezanje na strmoglave pogorske višine, je postalo za nekatere ljudi prava potreba. Vsakoletne mnogoštevilne nezgode nikogar ne zadržujejo; nasprotno šele mikajo drznejše turiste, ki hlepé po nenavadnem, po pretresujočem, po tragičnem. Tudi jaz bi bil vdan do duše temu morda najpametnejšemu športu, če bi mi ne branile razmere.

Enoličnost vsakdanjega mestnega življenja, vedno isti tlak, iste zgradbe, isti šum in drdranje tako napolni glavo, da bi človek malodane obupal dobiti še kak drugačen vtisk. Ako bi ne bilo še jasnih, kakor v nedosegljivi daljavi svetlo se porajajočih spominov na domače gore, kakor so mi ostali zarisani še od mladih nog, bi otopel od tesnobe in od enostavne materialnosti. Ravno ti spomini napolnijo včasih dušo z mogočnim hrepenenjem. Takrat, če je človek prost, gre, teče, dere iz mesta kamorkoli si bodi, samo da je zopet na prostem, da zopet vidi ljube gorice, dragi gozd, mile travnike in tako prikupljivo žuboreče studenčke in potoke.

No, naivno, če hočete, a vendar resnično, lepo in pa nedolžno!

Tako se mi je nedavno nakrat zaželelo kreniti na deželo in kar mahnití jo v Rezijo, kjer sem imel znance, ki so me že dolgo vabili in pričakovali. Te male in slikovite deželice nisem nikoli prej videl, navzlic svoji dobri volji in živi želji upoznati karakteristične Rezijance. Bilo je septembra meseca, vreme prekrasno in celó toplo, skoraj že preveč za ta mesec; imel sem par dni prostih — hajd torej na postajo!

Videmska postaja ni bogvekaj. Razven pomladi, ko se Furlani na tisoče podajajo na delo v inozemlje, velike gneče navadno ne dobiš; a vendar je dobro poskrbeti o pravem času, da si zagotoviš ugodno mesto v kupeju. Sedimo k okencu, da med vožnjo uživamo menjajoče se prizore in pokrajinske razglede! Dobil sem ugodno mesto in kmalu za tem malo, a dostojno in ljubeznivo družbo. Duhovniku se pri nas nekako čudno, pa ne baš nevšečno godi pri zasedanju kupeja. Opazil sem namreč stokrat, da, če stojiš pri okencu preden si drugi potovavci dobijo mesta, z ovratnikom in s širokokrajnim duhovskim klobukom, kakršne nosimo na Laškem, na nekatere ljudi vplivaš privlačno; in ti so sploh miro-

ljubni, poštene in mirne družbe želeči ljudje; druge zopet strašiš in odganjaš, kakor strašilo vrane od koruze.

— C'è un prete; montiamo qui! (Duhovnik je; stopimo tu), pravijo prvi.

A zopet drugi:

— Un prete, uff! qui no. (Duhovnik, uh! tukaj ne.) In tako se ljudje povsem prosto in naravno sami delé na — kako bi rekel? — na „klerikalce“ in „antiklerikalce“. Zabavno in pa tudi podučljivo za spoznanje ljudi! . . .

Vožnja od Vidma proti Pontebbi je precej prijetna in slikovita. Izprva se pelješ po planem, a kmalu se začenjajo vrstiti prisojni, bogato obraščeni holmčeki, z malimi vasmí, s cerkvami, s starimi gradovi, z ličnimi vilami, z osamljenimi hišami, posejanimi med bujnim zelenjem in rodnimi vinogradi, vse prekrasno razpostavljeno pod najmilejšim, uprav italijansko se smehljajočim nebom.

Na desni dviga hribovje svoja grbasta pleča, obraščena z gozdi in s kostanjem, s skromnim poljem, ob vznožju z izvrstnimi trtami, zgoraj s pašniki. Posamezne, revne vasice se belé tuintam v hribovju, kakor razkropljene tolpe ovác, med katere je, bogvekaj, nenadoma planilo, da so se plašno razpršile kamor je uprav nanoslo. Tam stojé s svojimi cerkvicami osamljene, zapuščene, brez vsake vidne zveze med seboj, temmanj z ostalim svetom. Milo mi je pri srcu, kedar jih gledam. Todi namreč stanuje oni del Beneških Slovencev, ki se zovejo Tarčentski, od furlanskega okrajnega središča Tarcento, ali tudi Terski, od reke Ter (Torre), ki izvira med njimi. Ah, ti ubogi revčki, ki jih je sram pred nagajivimi Furlani, kedar jim ti predbacivajo, da so Slovenci!

Še bolj notri za hribovjem se vzdiguje skalnato, precej strmo in grebenasto pogorje, ki se vzpenja skoraj do 2000 metrov; a še zadaj dviga ponosno glavo mrki Kanin, kakor da bi hotel pogledati, kaj vendar delajo ti ubogi nezavedni zemljani pred svojimi brezobzirnimi in drznimi sosedi. Za tem gorovjem, podobnim gorostasni steni, od kaninskega podnožja proti zahodu se razteza slikovita Rezijska dolina. A da pridemo v njo, moramo napraviti precejšen ovinek z železnico.

Gremo torej mimo prijaznega Tricesima, mimo v obrtnem oziru živahno se razvijajočega Tarcenta. Okolica tega trga, še nedavno slovenska in še zdaj

ne popolnoma pofurlanjena, je precej lepa in rodovitna; zlasti sloví po svojem izvrstnem vinu in okusnem sadju. Nadalje se voziš mimo prijaznih furlanskih vasi Magnano in Artegna; slikovito se ti prikaže nizko na obronku gruščatih gorá ležeči trg Gemona s starodavnim na pečinasti steni štrlečim stolpom, ki je poslednji ostanek nekdanjega gradu. Gemona je bila nekoč živahna postaja za koroške in karniške prevoznike; a železnica ji je odvzela ta promet ter ji s tem znatno škodovala. Danes nima družega pomena, kot vsakdanje okrajno središče. Tudi v tem okraju se nahaja par slovenskih vasi. Na levi, ob reki Tagliamento, stoji na malem griču utrdba Osoppo, važna strateška točka, ki nadvladuje vhod v Italijo od pontebanske strani, znamenita v furlanski zgodovini posebno iz leta 1848.

Od Gemone naprej mimo Ospedaletta, mimo starega, odzunaj podrtini podobnega trga Venzone z lepo gotsko cerkvijo, slovitega radi njegovih mumij, prideš kmalu do karniške postaje (Stazione della Carnia). Tu smo že v popolnoma goratem, dasi precej odprtem kraju, ki se deli v dve glavni veliki dolini, katerih ena gre na levo v Karnijo (Carnia) in se potem deli na več važnih dolin; druga bolj tesna in skalnata pelje na desno do Pontebbe in Pontafila ter se zove „Železni kanal“ (Canale del ferro). Karnija in mimo nje na zapadu Kadore (Cadore) tvori s prirodno krasoto nekako furlansko Švico, kamor tujci prihajajo na letovišče v obilnem številu. Sem je prihajal nekaj let, mimo drugih znamenitih oseb, veliki, letos umrli pesnik italijanski Carducci.

Pri karniški postaji se stekata silni Tagliamento in deroča Fella (slov. Bela). Od tukaj naprej železnica postaja imenitna in ponekod kar drzovita. Škoda za potnika, da mora vsak čas iz predora v predor in da ne more mirno gledati divje romantičnih in impozantnih lepot, s katerimi je priroda obdarila te alpske pokrajine.

Svet je divje gorat, ozek in pust, zdaj pečinst, zdaj gruščast. Bela vali srdito svoje sivkasto zeleno valovje ter se meče kakor nevoljna od brega do brega čez prodasto strugo in trga, kjer le more, peščeno bregovje. Stara, trdna in zgodovinsko znamenita cesta se vije, kakor ji je dano, tesno ob reki, zdaj na enem, zdaj na drugem bregu, a ob povodnjih jo voda pogosto razrije, ali pa jo zasipljejo gruščasti plazovi, ki tupatam pridirjajo s strmega pogorja.

Zdaj pazdaj zagledaš kako posamezno hišo ali kočjo, ki stoji kakor izgubljena in kakor začudena gleda v samoti, kako malo vasico ozko stisnjeno in tesno naslonjeno ob strmine, kakor da bi se bala reke, ki je res hudomušna in grozovita kedar naraste; saj je pred nekaterimi leti polovico Rakolane

raztrgala ter pokopališče prerila in odnesla, da je bila podvojena groza videti, kako je rakve in mrliče drvila in premetavala v črnem valovju, skupaj z ostanki hišne in kmetijske posode, z mrtvimi prašiči, ovcami, teleti, pobranimi bogvekod, in zatočenimi v strašni ples po dolini.

Hipoma se svet nekoliko odpre na levo, a na malem griču, lepo obkoljenem s krhatimi alpami, se ti kakor v nepričakovan pozdrav prijazno zasmee naproti stara Možnica (Moggio) z nekdanjo krasno benediktinsko opatijo (sedaj župnišče), ki jo je bil ustanovil baje leta 1072. pobožni slovensko-koroški grof Kocelj (Chazelo, Chacellinus).

Kmalu smo v Rezijuti, ali, po rezijansko, na Beli, kjer se začinja Dolina rezijanska.

Naravno se glavna Železna dolina deli na več sodolin, bodi na levo, bodi na desno. Izmed njih sta posebno dve pozora vredni, obe na desni strani, ena že imenovana rezijanska, druga, njena vzporednica, Rakolanska dolina. Ta poslednja se deli od glavne pri postaji Chiusaforte. Slovana, ki se zanima za svojo kri, mora zanimati vsa ta pokrajina. Slovani (oziroma Slovenci) so bili tod zelo razširjeni; o tem jasno še zdaj pričajo razna imena gorá, pritokov Bele, vasi i. dr. Rakolanska dolina, ki se razteza proti severozapadnemu podnožju Kanina, je precej zanimiva tudi za turiste radi obilnih, divjeromantičnih prirodnih krasot.

Toda, da ne pozabim svojega izleta! Pustimo, naj se vlak vije kakor črna kača po ozki in globoki dolini, in ustavimo se v Rezijuti, čedni in znatni furlanski vasi, ki ji Rezijanje pravijo „na Beli“. Že na postaji dobimo pošto v Rezijo, nekaj povsem primitivnega — konj, da ne rečem kljuse, z malo a trdno „kareto“, t. j. vozičkom brez strehe, ki ne obeta velike ugodnosti in zločnosti za pot. Medtem ko poštiljon, mlad, žilav in energičen Rezijan, pripravlja svoje reči, obiščem ondotnega znanca župnika, ki me sprejme gostoljubno prav po slovansko, dasi je Furlan.

Ko se vrnem k pošti, dobim še dva potnika, Rezijana in Rezijanko, ki me izprva nekam čudno in nezaupno gledata, a ko jih slovenski pozdravim, nam je takoj vsem lehče. Mož mi prijazno prepusti boljše mesto in sede spredaj k poštiljonu in hajd v Rezijo čez precejšen kamniti most nad rezijansko Belo, ki priteka v glavno Belo prav pri Rezijuti. Toda — kam plovemo? Človek bi mislil, da se pelje bogvekam in po kaj v gore; samo o Rezijanski dolini ni sledu ne znaka. Gledaš nazaj, češ, kje je in odkod prihaja na dan rezijanska rečica, a nika-kega vhoda ali izhoda ne vidiš; zdi se ti, da reka izvira pod pečinami na zadnjem koncu vasi. Cesta se vije in vzpenja navkreber med travniki na pre-

cejšnje hribovsko rebro in samo kedar prideš že na vrh in zaviješ na drugo stran, se ti odpre začetek krasne Rezijanske doline.

Cesta se odtod polagoma spušča niže v dolgi črti brez ovinkov ob pobočju hriba na levi. Dolina spodaj je v obliki male, prekrasne kotline, s slikovito rezijansko rečico, v kateri stoprav sedaj opazujem, da se pretaka v glavno, za hrbtom zapuščeno dolino skozi tesni prostor med nasprotnim hribom in med podaljšanim, zakrivljenim rebrom gorovja, ob čigar pobočju se peljemo. Na dnu kotline, podobnih razpršenim po ravnem in gladkem travniku kakor čreda pasočim se ovcam je nekaj priprostih hiš, ki spadajo še pod občino Rezijuto. Hribovje onstran reke, precej visoko, je obraščeno sploh s smrekovimi gozdi; vmes je nekaj pašnikov, a vrhove se nad zelenjem beli vse skrhamo in melinasto. Dolgi, beli plazovi se tupatam spuščajo v dolino in krasno oživljajo enoličnost travnikov in gozdov. Vse skupaj je jako slikovito in estetično složeno ter napravlja ljubitelju gorskih pokrajin ugoden vtisk.

Cesta se kmalu poleže in teče ob reki dalje skozi dolino, ki se vedno zožuje. Reka ni velika, a krasno zelenkasto vodo ima, ki žubori sred svitlobelega proda; sivkasto vrbovje, ki bujno rase ob bregovih, jo dela še lepšo.

Z velikim zanimanjem okolico ogledujem, stara Rezijanka molči in kima, a spredaj poštiljon in njegov tovariš živahno razpravljata. Zdajpazdaj poslušam, pa ni lahka stvar razumeti to slovensko primitivno, samostojno razvito narečje, v katerem zamolki in guturalni glasovi in zamotane oblike igrajo precejšnjo vlogo.

V premolkih sem poskusil izpregovoriti v šempe-terški slovenščini; dobil sem tudi točen odgovor. Vprašal sem med drugim, kako se kaj počutijo v gospodarskem oziru domačini razen onih, ki si znajo izvrstno pomagati s kupčijo v velikem svetu, in zvedel sem, da sploh ne bi bilo povsem slabo, ako ne bi bilo toliko državnih in občinskih davkov. Plačaj za zemljišče, plačaj za ognjišče, plačaj za zdravnika, plačaj za učiteljice, plačaj tu, plačaj tam, plačaj za to, plačaj za ono in človeku ne ostane nič za pošteno življenje — se je togotil živahni Rezijanec.

Čez kake pol ure smo na rezijanski zemlji in ob cesti dobimo prvo samotno hišo in gostilno obenem. Ne vem, ali se mora kaj davka tudi tu plačati. Vse skupaj izgleda precej skromno, a vendar si potnik lahko malce opočije v senci, če mu je vroče,

in dobi vina, piva ali žganja, da se okrepča za silo. Nad vrati ne baš prostorne hiše visi gostilniško znamenje z naslovno sliko, primernim umotvorom z laškim napisom „Al cacciatore“ (pri lovcu). Toliko se ustavimo, da odda poštiljon gospodarju mali, klepetavi italijanski dnevnik „Il Gazzettino“, čigar babje čenčarije in novice se prav po ceni povsod prodajajo v nižjih slojih in ki dobivajo marsikakega čitatelja tudi med našimi Slovenci. Slabo začenjamo! sem tožno pomislil sam s seboj.

Naprej! Svet se nekako odpira in postaja bolj pitom. Tuintam samotari kaka redka hišica s pičlimi njivami, s kako starikasto hruško, ali z osamelim orehom. Ti raztreseni prizori niso baš veseli; s tesnim srcem jih gledaš in beda ti zija naproti.

Na malem, temno-zelenem travniku mi idiličen prizorček nenadoma razprši neugodne vtiske. Prava pravcata živa slika, da jo je veselje gledati! Kopica bosopetih, živahnih otrok in par veselih kozic, vse skupaj se družabno igrajoče ob poetično žuboreči rečici z veselim vriščem in skakljanjem, nedolžno, brezskrbno, preprosto v naročju prekrasne in nedolžne prirode. Ob robu travnika kopa velikanskih, najbrže v ledeni dobi semkaj zanesenih skal, obraščenih z grmovjem; par bujno razraščenih orehov na sredi; rečica z gostim, krasno zaokroženim vrbjem za travnikom; v ozadju daleko se raztezajoče, tuintam s črnimi gozdnimi plastmi obraščeno, prerito, raztrgano, gručasto in na vse mogoče načine akcidentirano gorovje — divota za pogled!

A poštno kljuse še pridno hodi in mi se pomikamo dovolj hitro naprej. Cesta se vzpenja nekoliko navzgor; ne daleč na ovinku zapazim zvonik in sivkasta zidišča prve rezijanske vasi. To je Bilo, ali Šan Džorč (sv. Jurij). Pot nas pelje pod vasjo navkreber preko male dolinice. Po zeleni a medli senožeti ležijo prav po slučaju semintje razmetane velikanske krogeljaste skale, kakor kiklopske igrače, pozabljene v naglici na travniku. Klavrno orešce rase bojazljivo in tihotapno, edini zastopnik drevja v tem gorostasnem, kamnitem svetu.

Toda stopimo v vas po ozkem kamnitem mostiču čez skaloviti hudournik! Vas je precej enolična; hiše so zidane tesno druga ob drugi, na eno ali pa tudi na dve nadstropji ter krite z opeko. Vas šteje okolo tisoč duš in ima svojo cerkev, posvečeno sv. Juriju, kateremu domačini pravijo „sveti šan Džorč“. Šan Džorč je furlanski rečeno in znači svetega Jurija.

(Dalje.)

Hajdimo v Rezijo!

Spisal I. Trinko.

(Dalje.)

Selišče leži na planem. Nekaj polja in zelenih travnikov ga obdaja. Rastlinstvo je primeroma še dovolj živahno in krepko, dasi se tuintam, celó med poljem, kažejo gola, skalnata rebra in pusti grušč. Dolina je že znatno razširjena in oko se ozira svobodneje. Ko gremo po cesti dalje, vidimo že nedaleč pred seboj središče cele Rezije, Ravanco, kamor je namenjena moja pot. Cesta se vije med medlim poljem s krompirjem, fižolom in koruzo. Reko smo že pred Bilom zapustili v podnožju onstranskega hribovja. Ona hiti po svoji strugi, dočim se naša cesta čedalje bolj vzpenja do Ravance (Ravanice), ki leži nekaj više na vzbočenem obronku.

Kmalu smo na mestu, kjer je tudi konec vozne ceste. Kdor hoče potovati dalje, mora hoditi peš. Vas je prav majhna, a lična in prijazna, kakor pristojna središču cele Rezije, kjer se nahaja župna cerkev z župniščem, občinska hiša, pošta z brzojavom, šola i. t. d. Hiše so čedne, večinoma dvenadstropne, in kažejo relativno ugodnost in blagostanje. Na malem vaškem trgu ne manjka ponosne slovanske lipe. Veliki laški napis na raznih hišah svedočijo tudi, da ne manjka gostiln.

Toda nisem se še dobro ozrl, kar me že zagledajo prijatelji, namreč župnik, kaplan in neki profesor. Župnik je čistega in blagega značaja, v družbi ljubezniv tovariš, skromen in odkritosrčen. Njegova služba ni baš lahka. Cela Rezija tvori eno samo, precej razpršeno župnijo s preko 4000 dušami. Župnik mora biti trdnega zdravja in pridnih nog, kajti ne redko mora ves dan porabiti, da obiše v oddaljenih podružnicah svoje župljane. To pa je tem težavnejše, ker so pota gorata, slaba, ponekod prerita s hudourniki, a pozimi globoko zapadena s snegom. V težavni službi mu pomaga edini kaplan. Ta pa se pogostoma menja, ker malokdo izmed mlajših vztraja več let zaporedoma pri težkem sodelovanju. Zdaj je na tem mestu mlad Furlan, jako pridn fant, poln blage volje in neutrudljiv, dobra in pohlevna duša, ki se ne straši truda. Župniku in župljanom se je odlično priljubil. Dasi je inorodec, vendar se je s pridnostjo dovoljno privadil rezijansčini.

Četrti z nami v veseli družbi je bil omenjeni sorodnik župnikov, profesor italijansčine v inozemju,

katerega mi je zdaj, ko pišem, do srca žal radi nezgod, ki so ga nemilo zadele: izredno ljubezniv človek, veseljak, duhovit in dovtipen do čuda — pravi beneški Slovenec.

Ko smo se do dobra porazgovorili, smo šli vun; ker je cerkev poleg župnišča, sem si želel najprej pogledati notri. Potem smo se pa podali vsi skupaj v bližnjo okolico. Na vasi se je igrala kopica rezijančkov. Da so ti živahni bosopetci bili slušatelji lokalnega — vseučilišča, sem takoj izprevidel, kajti med govorom so v veselo kramljanje vpletali cele italijanske stavke, kakor so se jih navzeli od učiteljice. Ko smo šli mimo njih, so zvedavo gledali na me in odločno laški pozdravljali. Odgovoril sem, kakor sem vedno navajen v enakih slučajih med šempeterskimi Slovenci, le slovensko. Šli smo naprej za cerkvijo po „jindruni“ (ital. „candrone“), t. j. nekaki ozki ulici. Ljudje so izpred hiš vljudno pozdravljali, a kar sredi ceste se postavi pred me in se mi začne globoko in zaporedoma priklanjati, kakor pobožen Rus pred ikonami, ter me loviti za roko, da jo poljubi, karakterističen Rezijan, še precej krepak, dasi prileten, katerega so mi predstavili za cerkvenika — važno in spoštovano osebnost v Reziji. Da skrbno in umno opravlja v cerkvi svoj posel, sem se osebno prepričal drugi dan.

Na koncu male vasi, ločeno od drugih, so mi pokazali dom edinega rezijanskega semeniškega dijaka, mojega učenca iz osme šole. Slučajno ga oni dan ni bilo doma. Priden in umen dečko, jako navdušen za slovenščino in za slovanščino sploh, na katerega sem v tem oziru stavil precej nade. A žalibog! Letos je moral zapustiti šolo radi slabega zdravja, in težko da nadaljuje študije.

Med bujnim zelenjem po lični poti, ob kateri se vrstijo male kapelice za križev pot, smo zavili navkreber na vzbočeno rebrece, odkoder se vidi prav lepo in široko po dolini. Na vrhu počivajo v živo ljubljene domači zemlji rezijanski pokojniki ter čakajo na strani boljših dni, kot so jih imeli, ne zmeneč se za mrzli piš, ki posebno na zimo jako občutno zvižga in ravsaja z ledenih kaninskih vršin preko njihovih grobišč po dolini. Nad vasjo in mimo za pokopališčem in naprej proti vzhodu je še nekaj gručastih, melinastih pašnikov za koze, z nizkim grmovjem in s kakim osamelim in oguljenim dre-

vesom; više pa pusto skalovje z medlo životarečim smrečjem. Na skrajnem koncu doline se dviga mogočni sivkasti Kanin, kot grozeč čuvaj in gospodar cele deželice, in četovodja mrkih tovarišev, ki ga od vseh strani obkoljujejo.

Bolj prijazen je pogled v dolino in na onostranske gore, čijih temni obrisi se ostro črtajo na čistomodrem obzorju. Na kraju se oddeljuje od Kanina k jugu in zapira dolino in pogled obenem mejno gorovje, čez katero se lahko pride v Soško dolino na Primorskem. Dolina je v zadnjem kotu videti jako slikovita, z zelenimi pašniki, s temnimi gozdi, z globokimi zarezami in z belim prodom ob številnih, v glavno reko stekajočih se potokih. Tam gori so zadnje rezijanske postojanke in pastirske staje. Vse skupaj je prekrasen del ozadja pokrajinske slike, s pestrim obzorjem, lepo se vjemajočim in kakor na rahlo se topečim s sivkastimi višinami v negotovo, z azurnim dimom prevlečeno soglasje barvenih tonov, dočim bližnja okolica, ki nam krepko očrtana stoji pred očmi, napravlja divno in romantično središče. Pod rebrcem takoj pred nami, nekoliko na desno, je skupina tesno in redno porazloženih vaških hiš s cerkvijo in z ličnim, po avstrijsko zakroženim zvonikom; nižje v dolini prekrasna reka ž vrbjem, z mlinom, z mostom, takoj onstran reke položno polje, pomešano z vitkim in bujnim drevjem in s posameznimi, tuintam med zelenjem se belečimi hišami. Nekoliko dalje na bolj vzvišenih planotah se blešita dve večji vasi, zopet s tesno skupaj prizidanimi zgradbami, Osojska vas (tudi Osojani) in Njiva; a za njima se dviga gozdnato gorovje s pašniki, s skalami, z zarezami, z jarki, z globoko vdrtimi hudourniki, z melinami in s kozjimi stezami. Svet pod omenjenimi vasema, osobito pri Osojanih, je še najlepši in najrodovitnejši v Reziji. Polje se zdi primeroma prav lepo in rastlinstvo se kaže živahno in temnozeleno, da je veselje. Sploh, če si slikar, imaš tu pred seboj vse potrebne elemente, da si napraviš uprav idealno pokrajinsko sliko, ne da bi ti bilo treba popravljati in izpolnjevati.

Ko človek tako gleda to krasoto v čarobnem, podvečernem času, ko se nebo in zemlja smejeta in trepečata v skrivnostnem veselju, a slovesen mir preveva toplo, z mehkim in vonjavim soparjem nasičeno ozračje, dočim se krasna rečica, brezskrbno žuboreč, vali in poskakuje po gotovem potu, zlata v odsvitu poljubljajočih jo žarkov večernega solca, bi človek vzkliknil: Bonum est nos hic esse! Dobro nam je tu biti! . . .

Da! Dobro je tu biti in vživati, dokler je človek v ugodnih razmerah, brez skrbi, in brez sitnosti, dokler ga beda ne obsodi k trpljenju, ali pa ga elementarne sile ne odženo odtod z divjim vriščem

kot izrabljeno igračo ali povsem nepotrebno napoto. Nagloma mi šine v glavo vprašanje: Kako veselje more imeti s svojo deželico bedni Rezijan, ki mu domača dolina podaja veliko več krasote, nego dobrote, obilo lepega razgleda, a premalo vsakdanjega hleba, da ga mora, ubogi siromak širom po svetu služiti v potu svojega obličja! A meni samemu, entuzijastu lepe prirode, kako bi se neki zdelo, če bi se moral spenjati vsak dan po teh razritih stezah, osobito pozimi, kadar je vse zavito v gorostasni sneženi metež, ko se ledeni vetrovi srdito mečejo iz gorskih prelazov in se med seboj divje spopadajo in tulijo, žvižgajo po dolini, da ti mraz pretresa kosti in te reže do duše, a dih ti zastaja! Za ekstravagantni sport bi tudi to bilo morda lepo, a resno življenje ni sport!

Toda pustimo prazno modrovanje in vrnimo se k sebi! Solnce je sipalo svoje lahke poslednje žarke še na zobčaste višine, ki so se mu s tožnim smehljajem odzivale v večerni pozdrav. Veliki zvon v župni cerkvi je slovesno zapel večerno pesen in vabil vernike, da pozdravljajo Marijo, a manjši je turobno dostavil priporočilo za pokojnike. Tiha žalost je vzplavala od nekod in začela polegati z nastopajočim mrakom po dolini! . . .

Mi smo se vrnili v župnišče, in sedli k pogovoru. Brhka župnikova nečakinja nam je napravila tečno in okusno večerjo, ki smo jo pridno in veselo pospravili. Pri mizi je za dobri humor uspešno skrbel gospod profesor. Po večerji sem marsikaj vprašal in izvedel o Reziji in Rezijanih, a o tem poročam bolj natanko pozneje. Pogovor nas je zadržal pozno v noč in naposled je bilo treba tudi počitka.

Naslednji dan po sv. maši sem si natančneje ogledal cerkev, ki ni bogvedi kaj, a vendar ni tudi brez zanimivosti. Vidi se, da župnik in župljani prav lepo skrbijo za njo. Poprave in olepšave se delajo pogostoma; cerkev dobiva obilo darov izmed prostega naroda, a cerkvenik čuva vse skupaj kot skrben kralj svoje kraljestvo.

Ko sem se povrnil v župnišče, sem ondi dobil s prijetnim iznenadenjem tri vrle, ravnokar došle ljubljanske turiste, ki so že osem dni pošteno romali po planinah in so šli skozi Rezijo do pontebanske železnice, ki naj bi jih peljala domov. Preden so odpotovali, smo šli na pivo v bližnjo gostilno, kjer smo se na kratko, a prisrčno porazgovorili. Pri tem nam je pomagal tudi domači gospodar ter nam razlagal, da je bilo pri njem že več slovenskih gostov, posebno ondi občeznani in priljubljeni profesor Baudouin de Courtenay, čigar tiskane podatke o Reziji nam je tudi razkazal. Kratko smo se tu pomudili, a vsi smo bili navdušeni za slovansko stvar.

Naj bo! sem si mislil, naj bo kot nadomestilo za laško navdušenost, ki je večkrat vzklopela prav tukaj o priliki zborovanja in raznih izletov deželnega planinskega društva.

Ljubljanski gostje so kmalu nadaljevali svoje turistično potovanje, a profesor, kaplan in jaz smo se napravili na izlet onkraj „vöde“, do največje, že zgoraj omenjene rezijanske vasi Osojani. Kmalu smo že tudi mi brezskrbno in veselo drli, zajedno z drobnim melinastim gruščem, po strmi bližnici do reke, ki vabljivo šumlja po krasni strugi na dnu doline. Pobočje od vasi dol je večinoma pusto, jaru-

in trdno; most je kamenit, na dva oboka, a ozek in celo nedovršen na drugi strani, kjer se mora kar po rustičnih stopnicah doli na božja tla. Jaz sem se čudil, da ni prave ceste do Osojanov. Seveda, izpeljati jo od Ravnice bi bilo težavno; toda, kakor se mi je na prvi pogled zdelo, bi se mogla cesta lahko zgraditi v podnožju rebra ob vodi, ter se združiti z ravniško v Bilu. Toda pri tem ima odločilno besedo centralistična politika. „Glavno mesto“, ali prestolnica cele Rezije je itak pičila vas; če bi izgubila s to cesto onostranski promet, bi bila njena važnost na škodi. Vse ceste vodijo v Rim; za Re-

IZ BENEŠKE SLOVENIJE: V „ŽELEZNEM KANALU“

gasto in razrito od voda, ki se stekajo v reko. Tuintam nas veselo pozdravljajo živobarvane skupine pozno cvetočih rastlin. Male ptice, ne meneč se veliko za nas, čivčkajo, ščekečejo in poskakujejo skrbno od kamna do kamna, kakor bi kaj prav važnega iskale.

Pri reki je seveda obligatni mlin po starem kroju, s počasnimi kolesi, a malo nad njim pridno žubori obilen srebrnočist studenec in oživlja golo rebro. Tukaj smo tudi dobili glavno pot, ki prihaja bolj poševno od družega konca vasi in pelje onkraj reke čez most. Pot ni vozna, a napravljena je čedno

zijo se pa spodobi, da vsaj vse rezijanske steze peljejo v domačo prestolnico, kjer se nahajajo vse oblasti: politične, administrativne, cerkvene, šolske, zdravniške, pošne, brzojavne, in bogvedi še kake, z dotičnimi uradi in dostojanstveniki! Da na mestu tudi primerne konfora ne manjka, je skoraj nepotrebno opomniti. Saj vsaka hiša, če ni uradna, je skoraj gotovo ali gostilna ali prodajalnica. Zakaj torej ne bi morali tudi Osojanci romati skozi Ravnico? Saj po tolikem krevsanju po trdi, kameniti poti se tu lahko oddahnejo in se okrepcajo, preden nadaljujejo svoje potovanje v širni svet! . . .

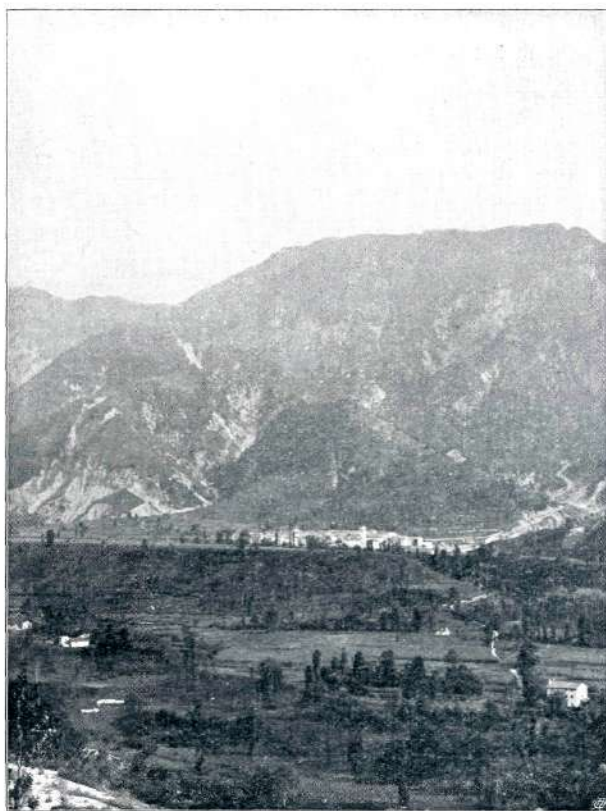
Toda ne mudimo se zopet z modrovanjem! Stopimo rajši naprej po mostu čez krasno zelenkasto reko, ki se ne zmeni veliko za cestno vprašanje in za centralistično politiko, pač pa gre veselo in brezskrbno koder jej drago. Na drugi strani nas pelje pot nekaj časa po planem, sredi lepega polja z bujno koruzo; potem stopamo nekoliko navkreber po prostorni in obraščeni jarugi, ali bolje po zeleni dolinici, izkopani najbrže od stekajočih se vodâ, ko je bila še bodoča Reziya vsa, kolikor je je, pod ogromno ledeno plastjo. Iz dolinice pridemo, kakor v drugo nadstropje, na novo planjavo in smo kmalu v vasi, na početku katere stoji kakor na straži vaška podružnica z vitkim zvonikom. Vas je precej velika za rezijanske razmere. Hiše so zidane in z opeko krite, jako tesno stisnjene po ne baš premišljenem redu. Ozke in krive ulice se množijo in križajo na vse strani, tako, da lahko zaide, kdor jim ni navajen, v tem kamenitem labirintu. Nekatere stavbe pričajo o povoljnem gospodarskem položaju dotičnih lastnikov. Dobiš tudi take, ki imajo nekaj obzidanega dvorišča z večjim vhodom po furlanskem načinu. Tu intam naletiš na kak skromen dekorativen pojav, na kak košček železne ograje, in na druge enake rudimentalne poizkuse tehničnega napredka. Na nekaterih hišah zaslediš znake častne starosti; a s tem nočem reči, da bi stala še na nogah kaka prvotna kočja; to bi bilo vendar preveč za starost Osojanov, kajti vas seza precej daleč v prošle čase. Neka listina jo omenja formalno že l. 1242., a vas gotovo sega še dalje nazaj v starejšo dobo. Toda zdaj tega ne preiskujmo! Jaz ji voščim najlepše in najboljše, samo da nam dá, da se malce oddahnemo.

S korakanjem po trdi poti smo se bili, če ne utrudili, pa precej ogreli. Dan je bil prekrasen in solnce je pripekalo bolj, nego se je spodobilo. Potrebovali smo dobrodejne sence. Kaplanu sem bil že prej razodel svojo željo, da obiščemo županovo gostilno, ne radi gostilne same, ker meni ni veliko do njih, ampak radi gospodarja, od katerega, kot župana, sem hotel marsikaj zvedeti o Reziyi.

Kmalu smo bili pri njem. Ima precej solidno hišo s prodajalnico in z gostilno. Sprejeli so nas z izredno gostoljubnostjo; gospodar, krepek in razumen mož, se je izkazal jako prijaznega; gospodinja, ugledna in častivredna Rezijanka, nas je peljala v odličnejšo sobo, kjer smo dobili tudi domačo gospodično, ki je pridno vrtela šivalni stroj. Na nadležno žejo smo si dali prinesiti izvrstnega piva, ki se nam je vsled vročine kaj dobro prileglo. Mati županja je prinesla krasnega kruha, belega kot sneg, kakršnega ne dobiš v mestu, in pa jako ukusnega sira — eno in drugo pristno, domače blago. Začeli smo se pogovarjati in ker je bil ravno pri roki, začeli

smo prav pri siru. Gospodar nam je razkladal o sirarstvu, o živini, o pašnikih, itd. Prišli smo na širši razgovor o splošnih in nravnih razmerah Rezijanov; govorili pa smo vse vprek, laško, furlansko, slovensko. Župan, kakor sploh skoraj vsi Rezijani, zna več jezikov. Posebne narodne zavesti nisem zapazil pri njem; pač pa sem videl na mizi ravnokar došlo številko nekega laškega dnevnika, ki bi najrajši pohrustal vse Slovence. Žalostna nam majka!

Poslovivši se s prijaznimi ljudmi, smo zopet prekoračili vas, in sicer po drugi vrsti „jindrun“. Na

IZ BENEŠKE SLOVENIJE: OSOJANI

nasprotnem koncu so nas opazili pri gostilni in — hočeš nočeš — smo morali na prijazno povabilo stopiti vsaj na dvorišče, da se nismo zamerili. Tu je bilo v prijetnem hladu zbranih več mladih in krepkih Rezijanov, boljše opravljenih; nekateri so se zabavali s krogljanjem.

Vprašal sem kaplana, ali imajo morda kakov praznik, ali kaj? A nič posebnega ni bilo, nego vsakdanje življenje onih, ki večji del leta romajo po širnem svetu ter si iščejo z raznovrstnim trgovanjem primernega dobička, a ob določenem času se vračajo domov vživat zasluženi mir, in v brezdelju pohajajo od gostilne do gostilne ter se kratko-

časijo kakor morejo. Gostiln pa res imajo na izbiro, kajti samo v Osojski vasi jih je osem.

Družba se je izkazala tudi tukaj mnogojezična; vse je šlo po vrsti: rezijanski, furlanski, venetski, laški, nemški . . .

Ker je bilo že čez enajst in nam je bilo za povratek, se nismo mogli dolgo muditi v živahni družbi. Odkorakali smo naprej po poljski stezi med njivami, ki so bile obložene s koruzo, s fižolom, z bobom in z drugimi sadeži in smo prišli kmalu na glavno pot. Na levi, onkraj globokega hudournika, na vzvišenem pologu nam je stala vas Njiva, katero bi bil tudi rad posetil, da ni bilo prepozno. Pogled v dolino in nasprotno stran je bil zopet diven, dasi bolj tesno zaprt. Posebno lepo se je kazala Ravnica s skalnatim, na vrhu poraslim ozadjem, ki se zdi, kot da visi nad njo. Zopet krasna pokrajinska slika! Jaz sem po stari navadi, ali razvadi, gledal in gledal na vse strani ter se pri tem pridno spotikal po ne baš gladki poti. Druga sta se razgovarjala. Zdajpa zdaj sem jima pretrgal pogovor s kakim vprašanjem, in tako smo kmalu skoraj nevede prišli zopet do reke, a od reke do Ravnice ni veliko.

V Ravnici med obedom zopet vsakojaki razgovori, zdaj resni, zdaj šaljivi, zopet prostodušnost, živahnost, napitnice in veselje. Gostje so silili v mene, da bi ostal z njimi še na drug dan, ter mi snovali načrte za izlete po dolini. Kaplan, ki pozna dobro mojo slabost, je s posebnim navdušenjem in spretnostjo slikal romantično krasoto Učje doline, ki pripada k Reziji in kamor bi lahko izleteli. Dolina je vzporedna z gornjim koncem glavne doline, južno od nje. Notri pelje pot iz Njive visoko v hrib do prelaza Karnica, kjer se nahaja precejšnja skupina pastirskih staj Njivica z izvrstnimi pašniki. Po poti je dosti prilike, da občuduješ globoko zarezano dolinico, divjo in krasno do čuda, po kateri teče glavni

pritok Bele, slikoviti Barman, ki se ga narodne pravljice pogostoma spominjajo. Iz Karnice se začenja spuščati v Učjo (volčjo) dolino. Ta je ponekod strahovito tesna; kjer se svet malce odpira, se zopet vidijo pastirske staje; drugače je povsem neobljudena, samo na zadnjem koncu ob avstrijski meji samotari, kakor za kazen odločena od vsega sveta, Učja (volčja) vas. Velikanski gabrovi gozdi pokrivajo ponekod dolino, ki je precej peščena in gručasta. Veverice, polhi, lisice in druge enake živali in pa vsakojake divje ptice imajo tod svoje prostrano in nemoteno kraljestvo. V prejšnjih časih ni manjkalo medvedov in volkov, kakor kaže že samo ime dolina (učja — volčja — dolina). Človeška sekira ne ruši ondotnega prastarega miru; le nakopičeni sneg pozimi ali poletne grmeče nevihte lomijo in podirajo trhla drevesa, da pripravljajo prostor mlajšemu naraščanju. Po skalnatih potokih se zbira s hribov srebrno čista voda v rečico, ki poje od vekov svojo tožno pesen, skrita med grmovjem ali vklenjena v globoko strugo na temnem dnu doline, kakor kaka zakleta kraljična. Zdajpa zdaj se tu intam utrga z donečim treskom razpokana skala, kakor da bi hotela splašiti duha pustinje, ki preveva ozračje, in vrši skozi nepregledno vejevje košatega gozdovja. A divje ptice tiho frfečejo in hreščeč vzklikajo v slovesno tišino, kakor da bi se komu rogale . . .

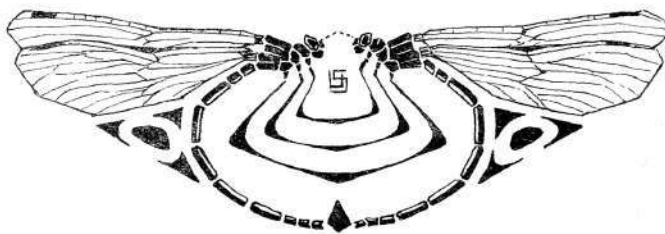
Res mikavna dolina! Izkušnjava, da jo obiščem, je bila velika, a jaz se ji nisem smel pokoriti.

Drugič, drugič! . . .

A pot na Kanin, na grozni, tajnostipolni Kanin, v kraljestvo pogubljenih duhov, baje priklenjenih k štrlečim pečinam, tulečih v črno noč in rožljajočih s peklenskimi verigami?

Da, da, tudi to! pa ne morem. Drugič, drugič!

(Dalje.)

Hajdimo v Rezijo!

Spisal I. Trinko.

(Dalje.)

Meni se je res mudilo v Videm. Proste, vesele ure so kmalu potekle. Krasno smo se imeli, a oditi je bilo že čas. S težkim srcem sem se poslovil od ljubeznivega župnika z obljubo, da ga o priliki zopet obiščem.

Kaplan in profesor sta me spremila do Bila. Tu sem si štel v veliko dolžnost, da se poklonim častitemu in uzornemu duhovniku Štefanu Valente, zavednemu Rezijanu, ki zaradi bolehnosti in visoke starosti ni mogel več zdoma, Šli smo peš kake pol ure pred pošto, katera naj bi me dohitela v Bilu.

Pri vasi smo zavili s ceste po stranski stezi k veliki in čedni kmetski hiši, obkoljeni od sadnega drevja, ki jej je delalo prijetno senco. Dobili smo doma mlado brhko gospodinjjo, ki nas je peljala v starčevo sobo. On je sedel pri mizi, obloženi z raznimi knjigami. Molil je, dobri starček. Vzkliknil je z bolehnim, tresočim se glasom kedar nas je zagledal, a ko je vprl v me umne in še živahne oči, se je kar razjokal, da se mi je milo storilo. Toliko veselja je skazal, toliko se mi je zahvaljeval, da sem ga obiskal, toliko dobrih, laskavih besed in izrazov mi je nagovoril, da nisem mogel premagati ginjenosti.

Žal mi je bilo ljubeznivega gospoda. Starost mu je bila sklonila ramena, bolehnost ga je bila silno potrla na telesu, a duh mu je bil še vedno boder, jasen, čil. Z mirnim očesom je zrl v obličje neizprosne smrti, ki je bdela pred njim in čakala tiho, potrpežljivo, a tudi gotovo, dne in ure in trenotka, kdaj ga prime za skoraj prozorno grlo, da ga zadravi. Govoril je o njej, kakor se govori o določeni zadevi, katero moramo od trenotka do trenotka izvršiti. — Zdaj pa lahko grem, ko sem vas videl; saj ste se dali dolgo čakati! — tako je sklenil.

In res, bodi mimogrede povedano, nepozabni starček je nedolgo potem odšel po plačilo vzglednega in delavnega življenja, kakršno je bilo njegovo v njegovi ožji domovini. Ž njim je zmanjkala župniku izvrstna in nenadomestljiva pomoč.

Z ginjenim srcem in v veliki zadregi sem se poslovil pri častitem starcu. Videl sem jasno, da mož stopa že v večnost, in znal sem, da je to poslednje slovo. Kaj naj mu reče človek? Naj mu vošči srečno pot, ali naj mu želi še dolgo let življenja? Prvo je krutost, drugo ironija!

Nekaj jako težkega mi je leglo na dušo, in ko sem se poslovil še s kaplanom in z ostalim gospodom, ter sem drdral na poštnem vozičku po trdi cesti, se mi dolgo ni nič ljubilo, ni govoriti, ni gledati. Zdelo se mi je, kakor da se vračam od pogreba.

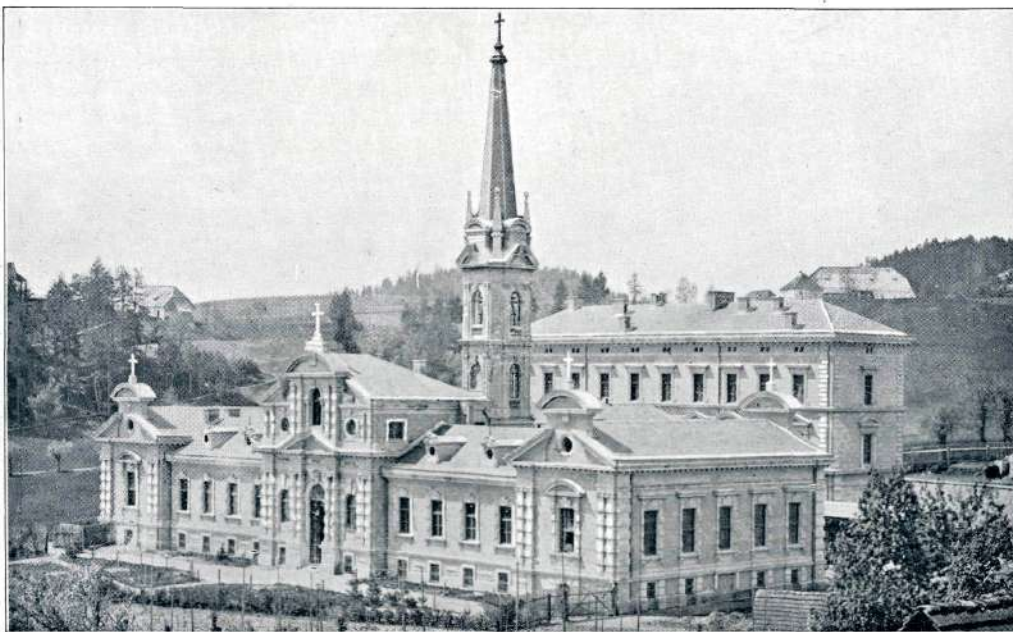
Toda tako molčeč vendar nisem mogel ostati že iz same vljudnosti ne. Na poštnem vozu, ki je bil to pot boljši in elegantnejši, sem imel zopet družbo, zopet Rezijana in Rezijanko. Prvi je bil odličnejši, omikan mož, krepke in precej obile postave, da sem se skoraj bal za voz pod njegovo težo. Dobrodušnost mu je sijala iz polnega in zdravega lica, a oči so mu pohlevno in umno gledale v božji svet. Izprva sem mislil, da je kak laški miru želeč gospod, ki je prišel na letovišče v Rezijo, kakor prihajajo vsako leto. Toda kmalu sem ga spoznal za domačina. Bil je eden onih podjetnih Rezijanov, ki vzdržujejo precejšnjo trgovino, posebno z južnim sadjem, ki ga nakupujejo v dolnji Italiji ter razprodajajo po raznih avstro-ogrskih deželah in si s takim trgovanjem imenitno pomagajo. Saj so nekateri na tak način postali uprav veliki bogataši, malo da ne milijonarji. Žive večinoma v Budimpešti, na Dunaju, v Pragi, v Gradcu, v Trstu in drugod; pa stare, skromne in kamnite domovine nikakor ne pozabijo, ampak vsako leto se vračajo v njo na počitek.

Gospod je bil jako prijazen in mi je marsikaj zanimivega povedal. Rezijanka pa je bila stara preprosta ženica, živeča nekje v Furlaniji, gotovo sorodnica njegova, ki ga je bila prišla obiskat in najbrže pomoči prosit. Videlo se je, da je bila zadovoljna. On je prav lepo ravnal ž njo ter jo nalašč spremljal do Rezijute, kjer ji je tudi kupil potni listek in ji prav skrbno dobil prostor ter jo posadil v kupé, kar se mi je zdelo jako lepo in hvalevredno.

Toda pustimo to. Meni se je duša zopet nekako razjasnila, če prav navadno odhod ni nikdar tako vesel kakor prihod. Zopet sem gledal na vse strani in vprašal po tem in onem, a posebno me je veselila prekrasna rezijanska rečica, ki mi je neprestano božala posluš s prijetnim žuborenjem in šumljanjem, kakor da bi mi hotela zopet in zopet razkazovati in hvaliti krasoto male deželice, ki jo preskrbuje s srebrnočistim valovjem.

Rezijanska dolina je precej zakotna in zaprta ter ne more imeti živahnega prometa. Razen kakega letoviščarja ob vročini pasjih dni, kakega turista, ali kakega uradnega človeka drugih tujih gostov tjakaj ni. Cesta je navadno pusta. O tem sem se prepričal tudi iz lastne, čeprav jako omejene izkušnje. Ko sem se peljal po nji, od Rezijute do Ravnice nismo srečali nobenega voza in le kakega prav redkega pešca. Na povratku se nam je skoraj isto godilo; samo nekako na sredi pota nam je pridrčal naproti koleselj z iskrim konjem. Na koleslju sem takoj spoznal pontebanskega župnika, vrlega in zaslužnega Beneškega Slovenca. Nepričakovano srečanje nas je razveselilo. — Oh, zdravi!

SAMOSTAN USMILJENIH BRATOV V ŠT. VIDU NA KOROŠKEM

Kje pa ste bili? — Oh, živio! Kam pa greste? — Pozdravili smo se iskreno in si odgovorili na vzajemna vprašanja. On se je peljal tja, odkoder sem jaz odhajal. Obžalovala sva, da se nisva dobila pri skupnih prijateljih. Podala sva si roko, želela si zdravja, pa smo zopet zdrčali v nasprotni smeri...

Kmalu je pošta pri malem studenčku prekoračila rezijansko mejo in počutil sem naenkrat, kakor da se mi je nekaj utrgalo v srcu. Okolica je bila še vedno krasna in slikovita, a toplega, hrepenečega zanimanja ni bilo zanjo. Gledal nisem več z navdušenim zanosom, ali, če je bilo treba, z dobrohotnim potrpljenjem; ampak le s hladnostjo kritičnega očesa, ki odobruje in obsoja z nepristransko objektivnostjo. Nismo bili več med rojaki. Kaj hočete! Kri ni voda. Taki smo!...

Povzpeli smo se polagoma na zakrivljeno rebro. Poslednji pogled nazaj po dolini in — z Bogom Rezija! Bog te obvaruj širnemu Slavjanstvu!...

Zdrčali smo po drugi strani doli kakor v drug svet, in kmalu smo bili v Rezijuti. Tukaj sem se poslovil od sopotnikov, zapustil pošto in, ker je bilo še čakati do vlaka, sem stopil v čedno pivnico pri postaji na domače pivo; pravim domače, kajti prav ondi ga varé. Ni se mi zdelo slabo. Ugodno sedeč pred odprtim razgledom sem ogledoval divje, navpične in pečinate gore Železnega kanala. O svojem času sem stopil na postajo. Kmalu se je začulo iz ozke doline zamolklo bobnenje in drdranje. Prikazala se je v dalji ogromna črna kača ki se je

urno vila in vlekla ob pontebanski Beli. Takoj je prigromel vlak. Zginil je poslednji ostanek poezije in nastopila je vsakdanja praktična proza. Na dušo mi je palo nekaj temnega, kakor črna preproga; misli so se splašile in razpršile, lepi vtiski se poglobili in skrili v dušne koticke.

Sedel sem kakor povsem drugačen človek med tuje ljudi v kupeju. Kmalu smo odšli. Zopet

me je mimogrede prijazno pozdravila stara Moznica, zopet smo prehajali iz predora v predor, zopet srdita Bela, zopet pečine, samotne hiše in vse drugo, kakor sem že mnogokrat videl in ki me ni več veliko zanimalo.

Dan se je nagibal k večeru. Šli smo mimo raznih postaj ter prišli zopet na furlansko planjavo. Solnce je zahajalo, tako krasno zahajalo, kakor zna na Furlanskem, kedar se ob čistem nebu pogloblja, kakor v gorečo neskončnost, tam za gorostasna pleča Konjske gore (Monte Cavallo), ponosno se dvigajoče med alpaškimi (Alpago) predalpami na skrajnem zapadu.

Zopet se mi je pred slikovitim prizorom za trenotek zasanjalo, zopet so začele dvigati pestre glave iz raznih dušnih koticov prelepe in svetle